

Inleiding

Als het over de Bethelkerk gaat, dan hebben we met een bijzondere naam te maken. Om twee redenen:

1. Eigenlijk is ‘Bethelkerk’ dubbelop. Bethel betekent namelijk *Huis* (bet) van *God* (el), waaraan dan vervolgens het woord *kerk* is toegevoegd, dat ook de betekenis heeft van: godshuis.
2. De ander reden waarom het een bijzondere naam is, is dat in dit woord eigenlijk twee godsdienstige tradities samenkomen: de joodse traditie door bet-el, dat huis van god betekent, en naar een tempel verwijst, en de christelijke traditie door het woord ‘kerk’. We hebben die twee tradities in deze kerk ook altijd op de één of andere manier proberen vast te houden; door altijd met een psalm te beginnen, een psalm uit Israël als ook door altijd veel aandacht te besteden aan het Oude Testament, in de prediking en in het kringwerk.

Drie opmerkingen

Vandaag gaat het over Bethel in de Bijbel. Ik maak eerst een paar vooropmerkingen:

1. Bethel is de tweede belangrijkste plaats in het Oude Testament. De eerste is natuurlijk Jeruzalem (daarvoor Jebus geheten). En direct daarna komt Bethel (dat eerder Luz heette). In het O.T. is 71 keer sprake van Bethel. En dat laat zich, als je de verhalen leest, ook wel verklaren, als u bedenkt dat Jeruzalem de centrale plaats van het zuidrijk Juda is, en Bethel de centrale plaats is geworden, maar dan wel op een hele negatieve manier van het noordrijk Israël.

2. In het N.T. komen tal van plaatsen met *bet* voor: Beth-anië, Beth-fage, Beth-saïda, Beth-lehem en Beth-esda, maar Beth-el, toch zo belangrijk in het O.T., ontbreekt in het N.T.

3. Bij het bijbelse Bethel denk je aan een plaats waar mensen wonen. Maar u moet bij Bethel toch allereerst aan een heiligdom denken. En vervolgens aan een heiligdom waar mensen aan waren verbonden die daar dienst deden, dat zich steeds meer uitbreidt, totdat je van een stad zou kunnen spreken. Als u steeds maar bedenkt dat stad (eigenlijk) de tempel is. Dat geldt ook voor Jeruzalem. Jezus nadert Jeruzalem, maar hij gaat vervolgens de tempel binnen. Jeruzalem is de tempel.

4. Waar ligt de plaats eigenlijk? In het gebied van de stam Efraïm: in het gebergte Efraïm. Dat is het gebied dat ten westen van Jericho ligt. Het ligt vlak boven Juda: Juda, daarboven links in het westen Dan, in het oosten Benjamin en daar boven en tegenaan ligt Efraïm. Bethel ligt vlak bij Ai.

5. 71 keer komt de plaatsnaam Bethel dus voor. U hoeft niet bang te zijn dat ik alle 71 plaatsen met u ga langslopen. Ik zal mij op een paar plekken concentreren, naar ik dacht de belangrijkste plaatsen. In elk geval de plaatsen waar Bethel een verhaal heeft, en niet alleen maar genoemd wordt, als doorgang­plek of anderszins. Mijn concentratie ligt op Genesis. Natuurlijk. Hoe kan het anders, met een kerk die genoemd is naar het verhaal van Jacob in Bethel, in Genesis 28. Daar begin ik zometeen mee, en ik wil er ook mee eindigen. Maar eerst kijk ik met u naar de Koningenboeken. We hebben dat nodig om de profeten te kunnen begrijpen: Amos en Hosea. Van die twee kies ik er een uit, en wel Amos. Dan gaan we pauze houden, tijd voor een tweede kop koffie/thee.

In het tweede deel ga ik opnieuw naar Genesis, om o.a. aandacht te besteden aan het verhaal dat voor de naam van deze kerk zo belangrijk is: Jacob in Bethel: Dat gebeurt twee keer: zowel in Genesis 28 als in 35.

6. Hoe komen mensen daar aan? Hoe gaan ze daar weg? Dat waren de vragen waarmee ik naar deze teksten zou kijken, zo had ik aangekondigd, maar daar kwam toch te weinig uit, ontdekte ik halverwege. Ik concentreer mij nu op wat er in Bethel gebeurt, als de naam valt.

Ik heb ook nog een heel verhaal liggen over het boek Richteren, maar dat laat ik nu maar liggen, omdat het anders teveel wordt voor u, maar ook omdat we aan de tijd moeten denken.

De eerste keer: Genesis 12-13

Wie de steen in de hal van de kerk ziet, ziet direct dat de naam van de kerk verbonden is het verhaal van Jacob in Bethel (Genesis 28), maar de bijbelkenner kent nog tal van andere plaatsen in de Bijbel, waar Bethel voorkomt. En die weet ook dat Genesis 28 niet de eerste keer is in de Bijbel dat deze plaatsnaam voorkomt. Waar wij Jacob met Bethel verbinden, daar is een andere aartsvader al eerder met die plaats verbonden: dat is Abraham. De naam Bethel valt daar meer terzijde: in Genesis 12. God verschijnt aan Abraham, waarna Abraham een altaar voor de Heer die hem verschenen is, bouwt. – We zullen dat straks opnieuw zien, bij Jacob, want ook hij bouwt een altaar als God aan hem verschijnt - Als Abraham dat gedaan heeft, breekt hij vandaar op naar het gebergte ten oosten van *Bethel*, zo vertelt het verhaal, het is

de allereerste keer dat de naam voorkomt – en dan spant hij zijn tent met *Bethel* tegen het westen en Ai tegen het oosten, en dan bouwt hij ook daar een altaar en hij roept de naam des Heren aan.

Iets verderop in het verhaal, in het verhaal van Abraham en Lot (nadat Abraham een periode in Egypte is geweest in verband met hongersnood), daar wordt dan veel explicieter gezegd dat dit *bij Bethel* gebeurde (13:1-18). Daarna keert Abraham terug naar dezelfde plek: ‘hij ging van de ene pleisterplaats naar de andere, uit het Zuiderland tot *bij Bethel*, de plaats waar zijn tent eerst had gestaan, tussen Bethel en Ai., naar de plaats van het altaar dat hij vroeger gemaakt had, en Abraham riep de naam des Heren aan. U ziet, Abraham gaat niet naar een stad toe, maar gaat telkens tussen twee plaatsen, Bethel en Ai, in zitten. Hij is een trekker met zijn kudde. U moet de beweging even zien die in deze hoofdstukken plaatsvindt: Genesis 12:1-9 (Bethel-Ai) – 12:10-20 (Egypte) – 13:1-18 (Bethel-Ai).

Vier opmerkingen daarbij:

1. Wat u dus vooral ziet, is dat Bethel functioneert als een oriëntatiepunt, om onze terminologie te gebruiken, het functioneert als een bakken. Zoals dat met deze kerk ook het geval is. Waar woon je? Nou ik woon vlak bij de Bethel. Zoiets is het wat hier gebeurt. Het is een plek waardoor je kunt uitleggen waar je bent.

2. Bethel staat in het kader van beweging: ‘opbreken’. Bethel is geen eindpunt, maar een punt om verder te trekken. Het is geen definitieve vestigingsplaats, als ik dat zo mag zeggen. We lezen telkens dat Abram verder trok.

4. Bethel is verbonden met een altaar, waar de Godsnaam wordt aangeropen. Dat gebeurt zomaar. Maar je ziet zo iets van religiositeit op die plek ontstaan. Eerder gebeurde het bouw van een altaar na een Godsverschijning. Je zou nu dus kunnen denken dat Hij dat opnieuw gehad heeft, maar dat we het alleen niet verteld krijgen. Je zou bijna zeggen: je bouwt pas een kerk, en je doet dat, op die plek waar God aan jou verschenen is.

5. Tot slot, zeg ik dat Genesis 12-13 in het kader staat van de belofte aan Abraham van het land. Ik noem dat nu, omdat het straks ook weer terugkomt.

1 en 2 Koningen

Waarom kies ik voor Bethel in de Koningenboeken. Dan moet u weten - ik zei het eerder al dat de naam Bethel 71 keer voorkomt in het Oude Testament – dat het iets minder dan 1/3 keer komt het voor in de twee Koningenboeken. Mijn twee redenen. Wij mogen bij Bethel dan zo’n positief beeld hebben, maar in de Bijbel is dat veel minder het geval. Het heeft een positief beeld in Genesis, maar verder eigenlijk niet erg. En dat heeft nu juist met Bethel in de Koningenboeken te maken. Het gaat mij om twee plekken in het bijzonder: 1 Koningen 12-13 en 2 Koningen 23. Ik concentreer mij nu ook op die twee gedeelten:

1 Koningen 12-13, het eerste verhaal dat verteld wordt na de dood van koning Salomo. Dat altijd spannende verhalen. Hoe gaat het daarna verder. Hier geen abdicatie tijdens iemands leven, zoals bij ons. Hier vallen abdicatie en dood met elkaar samen. Maar de vraag is dan hoe gaat het daarna verder. En dat is ook wat hier speelt. Het volk Israël hoopt dat het nu eens tuk lichter zal worden dan onder Salomo. Rechabeam, de zoon van Salomo vraagt om raad, eerst bij de ouderen, die zeggen dat hij moet doen wat het volk vraagt, en daarna aan de jongeren die zeggen dat hij het juk juist moet verzwaren. Dat doet hij, met als gevolg dat zij van hem afstand nemen. Rechabeam wordt alleen koning over Juda. Als hij probeert om tegen Israël ten strijd te trekken, dan krijgt van Godswege het bevel om het niet te doen. En dan komt Bethel in beeld. Want Jerobeam, de koning van Israël zit niet stil. Hij is bang dat, als ze naar Jeruzalem gaan om daar te offeren, weer naar Rechabeam zullen terugkeren. Om dat te voorkomen maakt hij twee gouden kalveren – de man had dus duidelijk geld – . Het ene kalf zet hij in Bethel neer, het andere in Dan. En hij zegt erbij dat dit de goden zijn die hen uit Egypte hebben geleid, en stelt een Paasfeest in, zet tempels op de hoogten en stelt niet levitische priesters in. Op dat Paasfeest, komt er dan een man Gods, die aankondigt dat er iemand zal komen, Josia die op het altaar in Bethel priesters zal slachten en mensenbeenderen daarop zal verbranden. En hij kondigt een wonderteken aan: dat het altaar zal scheuren, zodat het as, dat erop ligt, op de grond terecht komt. Dan probeert Jerobeam hem te pakken, maar zijn hand verstijft. Dat komt allemaal goed, als de gunst van God wordt gezocht. Daarna heeft hij het bevel gekregen om er geen maaltijd te gebruiken en anders terug te gaan dan hij gekomen is. Hij wordt vervolgens door een andere, oude profeet overgehaald, om toch terug te keren, end at betekent zijn dood, want hij heeft zich niet aan het bevel des Heren gehouden. Hij wordt onderweg door een leeuw opgegeten. En Jerobeam? Die gaat gewoon door, met waar hij eerder mee bezig was: Hij bekeerde zich niet van zijn kwade weg. Wat we moeten onthouden? Dat is de plaatsing van de gouden kalveren in Bethel en Dan.

2 Koningen 23, een van de meest belangwekkende hoofdstukken van de Koningenboeken, om niet te zeggen van het hele Oude Testament. 2 Kon 23 is namelijk het verhaal van hervorming van Josia. We hoorden eerder de naam Josia, van wie gezegd werd dat hij op het altaar van Bethel de priesters zal slachten. Daar sluit dit verhaal (2 Kon 23) op aan. In 2 Koningen 22 is het wetboek gevonden. Daarmee wordt het boek Deuteronomium, het verbondsboek, bedoeld, waardoor men tot het inzicht komt dat men voordien niet heeft geluisterd naar wat daarin stond. 'Zij hebben mij verlaten en offers ontstoken voor andere goden.' Daarom zal Gods gramschap over deze plaats, Jeruzalem, ontbranden. Dat zal niet Josia treffen, want hij heeft zich eerder verootmoedigd. Dan vindt een rigoureuze opruiming plaats van alle afgodsbeelden en toebehoren. En dat blijkt heel wat te zijn, getuige de verzen 4 en volgende. Alle gewijde stenen en gewijde palen gaan omver. En dan komt Bethel – 2 Koningen 23, 15-18 – ook daar wordt het altaar omvergehaald, de hoogten verbrand en de gewijde paal verband. De beenderen worden uit de graven op de berg gehaald, en op het altaar verband en verontreinigd, 'naar het woord van de Heer dat de man Gods had aangekondigd'. Als Josia het graf van de man Gods ziet, dan laat hij onaangetast, hij krijgt te horen dat dit het graf is van de man die heeft aangekondigd wat er ging gebeuren.

Als Bethel hier iets duidelijk maakt, dan is het hoezeer een andere vorm van godsdienst hier een plek heeft gevonden. Het is te makkelijk om van afgoderij te spreken, want zo wordt dat niet ervaren. Mensen zoeken zich een vorm van godsdienst die makkelijk aansluit bij onszelf. De kritische stem horen wij liever niet, en houden wij ook makkelijk van ons af. Zou dat niet hier ook kunnen spelen? Wat opvalt, hoe hard hiertegen opgetreden wordt? Hoe dat komt? Omdat deze vorm van godsdienst ook voor grote vormen van ongelijkheid zorgt, mensen zich excessief verrijken en zich niets meer van anderen aantrekken. Dat wordt ons met name duidelijk uit de twee profetenboekjes Amos en Hosea waarin Bethel een grote rol spelen.

Amos

Tot hele harde uitspraken over Bethel komt het in twee kleinere profetenboeken: Amos en Hosea. Maar ik concentreer mij nu op Amos, een klein boekje met negen hoofdstukken, waarvan je wel kan zeggen dat Bethel de rode draad door het boekje is (naast ... Jeruzalem, dat ook wel met de berg 'Sion' wordt aangeduid. In het leerhuis zagen we gisteren dat vaste patronen, herhalingen karakteristiek zijn voor de bijbelse vertelwijze, en dat je met name moet opletten op de afwijkingen van de patronen, want daar draait het dikwijls om. Tal van vaste patronen zijn te vinden in Amos. Kijk naar het begin: 'Om drie overtredingen, ja om vier zal ik het niet herroepen. Zes keer komt het voor, bij de heidenen, en dan de zevende en de achtste keer, maar dan ook bij Juda en Israël. Er is geen verschil meer tussen Israël en de volkeren. Zo vast patroon vind je ook meer tegen het slot aan: 'aldus deed de Heer mij aanschouwen', een patroon dat opeens, na de derde keer verbroken wordt, om daarna overigens weer door te gaan. Daar gaat het in de bijbelse verhalen steeds om en over: om de afwijkingen van vaste patronen en onderbrekingen. Het is in dat kader dat erover Bethel en Jeruzalem gesproken wordt.

Ik neem u eerst mee naar hoofdstuk 3, de eerste keer dat van Bethel sprake is. En daarna nog zes keer (). In totaal dus zeven keer (3,14; 4,4; 5,5 (2x); 6; 7,10.13). Afgerond getal. Hoofdstuk 3,14. 'Voorwaar ten tijde dat ik Israëls overtredingen aan hen bezoek, zal ik ook bezoeking doen aan Bethels altaren, zodat de altaarhoornen afgehouden worden en ter aarde vallen.'

Ik moet u Amos 4 vervolgens laten horen, waar Israël opgeroepen wordt om offers te brengen, en de tienden, omdat zij dat toch zo graag doen. Dat er daarna van alles ontbreekt, hetgeen er niet toe heeft geleid dat ze zich bekeerd hebben, dat laat God nog even heel duidelijk horen. Dan zegt God dat zij bereid moeten zijn om hem te ontmoeten. En dan heft God direct daarna een klaaglied aan. We zitten in hoofdstuk 5, een klaaglied omdat Israël gevallen is en niet weer zal opstaan. Waarna God hen oproept om Hem te zoeken en niet Bethel, om niet naar Gilgal en Berseba te gaan. En dan volgen de (harde) uitspraken waarom dat gaan naar Bethel, Gilgal en Berseba geen zin heeft: Gilgal wordt onherroepelijk weggevoerd, en Bethel (?). 'Bethel zal tot onheilsplaats worden', waarna een nieuwe oproep volgt om JHWH te zoeken, 'opdat Hij niet vare als een vuur in het huis van Jozef en het vertere, terwijl er geen blusser zal zijn voor Bethel.' Uitspraken die gehoord moeten worden tegen de achtergrond van het Jerobeam-verhaal (zie het begin: 'De woorden die Amos heeft geschouwd ... en in de dagen van Jerobeam'). Het te gronde gaan van Bethel vanwege de afgodendienst die daar plaatsvindt. Het lijkt erop dat er alleen aan valt te ontkomen, als Israël weer de Heer zoekt, dan zal het in leven blijven.

We gaan naar hoofdstuk 7, een hoofdstuk dat begint met drie visioenen: 'aldus deed de Heer mij aanschouwen'. Het derde visioen, als Amos een paslood ziet: Dan zegt God dat hij het paslood zal aanleggen, en Israël voortaan niet meer zal sparen. Isaaks hoogten zullen verwoest worden en Israëls heiligdommen vernield en tegen Jerobeams huis (!) zal hij optreden met het zwaard. En dan volgt er in

hoofdstuk 8 een nieuw visioen, maar vlak daarvoor – dus tussen het derde en vierde visioen in staat er een opmerkelijke passage. De hoofdfiguur is een priester van Betel, Amasja, die een boodschap stuurt naar Jerobeam met de mededeling dat Amos een samenzwering tegen hem smeedt temidden van het huis Israëls.

En dan spreekt hij niet helemaal de waarheid, want dan zegt hij niet alleen dat Jerobeam door het zwaard zal sterven – lijkt me toch niet echt een samenzwering te zijn – maar ook – en daar gaat het mij nu om dat Israël voorzeker in ballingschap zal wegtrekken uit dit land. Maar Amasja spreekt ook Amos aan, en zegt dat hij naar het land van Juda moet vluchten, daar eten en profeteren. Niet meer voortaan in Bethel, - en moet u dan horen wat hij zegt – want dit is een koninklijk heiligdom en een rijkstempel. U hoort hoe een belangrijke plaats/tempel Bethel is geworden. Wat Jeruzalem is voor het zuidrijk Juda, is Bethel voor het noordrijk Israël. En dan zegt Amos dat hij helemaal geen profeet is, maar een boer en een kweker van moerbeivijgen. En dat vanachter de schapen is geplukt door God om tegen zijn volk Israël te profeteren. En dan spreekt hij het Godswoord dat dat zijn vrouw overspel zal bedrijven en dat zijn kinderen door het zwaard zullen vallen, zijn akker verdeeld en hijzelf zal op vreemde grond sterven, omdat Israël voorzeker zal uittrekken. Dus nu komt opeens tevoorschijn wat Amasja al had gezegd. Het blijkt dus toch te kloppen.

Wat Bethel in Amos duidelijk maakt?

1. Dat het om een bijzonder belangrijke plaats gaat: een koninklijk heiligdom, een rijkstempel.
2. Als je dan bedenkt, hoe moeilijk wij het vinden, als er zo hard gesproken wordt over onze kerk, dan kan je begrijpen dat hier ook taal gesproken wordt die heel hard aankomt bij mensen. Dat is überhaupt al wel het geval, als er kritische woorden gesproken worden, en dan doen profeten nu eenmaal, die zijn in het licht van het evangelie scherp naar de situatie. Amos niet minder dan anderen. Het zijn woorden die ook reactie krijgen, zie Amasja, die zegt dat hij maar beter zijn boeltje kan pakken. Maar Amos laat zich niet zo wegsturen. Hij is geroepen om tegen het volk Israël te profeteren, en dat zal hij blijven doen.

Genesis 28

We duiken niet verder het Oude Testament in, maar keren terug naar het begin, naar Genesis, meer in het bijzonder naar die verhalen in Genesis waar Bethel een belangrijk rol speelt. Ik heb het dan natuurlijk over Genesis 28, Jacob in Bethel, zo prachtig verbeeld in het raam in onze kerk (zie ook de website van de Bethelkerk, waarop u de afbeelding heel goed kunt zien). Het verhaal dat, als het afgebeeld wordt, bijna altijd wel afgebeeld wordt met de alom bekende ladder, die de naam Jacobs ladder heeft gekregen. Maarten 't Hart heeft er zelfs een boek naar genoemd. Het verhaal is u bekend. Jacob heeft de zegen die voor de eerstgeborene was gestolen, en Esau denkt, als mijn vader straks gestorven is, dan zal ik mijn broeder doden. Er dreigt dus weer na Kain en Abel een broedermoord. Jacob krijgt van zijn moeder de raad mee om naar haar broeder Laban te vluchten en daar te blijven, totdat zijn toorn gestild is. Als hij het vergeten is, dan zal zij hem vandaar terughalen. Rebecca hoopt dan dat hij met een vrouw van de dochters van Laban terugkomt. En Jacob gaat op stap: Voorlezen van het verhaal.

Jacob vertrekt uit Berseba en gaat naar Haran om op een plek terecht te komen waar hij overnacht. De verteller voegt eraan toe, omdat de zoon was ondergegaan. Een belangrijke zin, omdat we veel later zullen horen over een zoon die op is gegaan, en wel rond de ontmoeting met Esau, heel wat hoofdstukken verder, het verhaal van Jacob bij de Jabbok. Deze twee verhalen rijmen op elkaar. Gebeurt vaak op die manier dat een groter verhaal twee scharnierpunten kent, waar alles omheen draait. Denk aan uittocht en intocht (gisteren in het leerhuis) en denk aan Abraham die twee keer een bijzondere opdracht tot gaan krijgt. Een keer om uit Ur weg te gaan: 'Ga jij', staat daar, in een hele bijzondere werkwoordsvorm. Diezelfde bijzondere werkwoordsvorm kom je ook tegen als hij van God de opdracht krijgt om met zijn zoon Izaäk naar de berg Moria te gaan en daar zijn zoon te offeren. Het gaat om tijd en plaats. Om breken met je roots, je wortels en breken om wat voor je ligt, je toekomst. Dat zijn bij Abraham de twee scharnieren waarom zijn leven draait. Ook Jacob heeft twee van deze momenten. De eerste is hier, bij Bethel, waar hij in de nacht een droom krijgt. Een droom is in de Bijbel een manier waarop God zich aan je kan openbaren. Iets dat wij na Freud helemaal zijn kwijtgeraakt. De droom is geen communicatiemiddel meer tussen God en mens. Zo beleven wij de droom niet: als een manier waarop God iets aan je kan zeggen. Eerst krijgt hij dan een beeld te zien: een ladder met de top tot in de hemel. Je ziet Jacob als het ware kijken: waar gaat die ladder naar toe: komt uit in de hemel. Een knap lange ladder dus. Maar de relatie tussen hemel en aarde is gelegd. Een ladder is om op te klimmen. Dat doen de engelen Gods dan ook, en ze gaan er ook naar toe. Een opvallende volgorde. Je zou andersom verwachten. Engelen zitten al in de hemel, en komen juist naar beneden. Hier niet. Waarom niet. Hier het beeld: ze gaan omhoog om van God (die bovenaan staat) te horen welke boodschap ze mee naar beneden moeten nemen. Het beeld zal

later in het N.T. terugkomen, en wel in Johannes 1,52, bij Natanaël: Zie, waarlijk een Israëliet in wien geen bedrog is. 'Voorwaar, voorwaar ik zeg. U zult de hemel open zien, en de engelen Gods opstijgen en neerdalen op de Mensenzoon.'

Maar dan begint God zelf te spreken. Dan zegt hij eerst wie hij is, om daarna met de landbelofte te komen: het land waarop gij ligt, zal ik u geven.

Ik weet niet hoe het u vergaat, verbaas je je er toch over dat God niet heel andere dingen aan hem laat horen, en hem confronteert met wat hij gedaan heeft tegen zijn broer. Zijn we hier aan de moraliteit voorbij? Het bepaalt God in zijn handelen in elk geval niet. Hij heeft laten horen dat hij de God van Abraham en de God van Izaäk is, en nu ook dat hij de God van Jacob is. God zet zijn lijn voort, laat zich daar niet door dubieuze praktijken van anderen van afleiden. En God belooft hem niet alleen dit land waarop hij ligt, maar ook een uitgebreid nageslacht, naar alle kanten toe. Weer plaats en tijd. Een plek om op te vertoeven, om te wonen en een toekomst, want dat zijn kinderen. En dan eindigt het ook weer met 'En zie: ik ben met u (denk aan Mat 28), en ik zal u behoeden overal waar gij gaat en weer terugbrengen naar dit land en ik zal u niet verlaten, totdat ik gedaan heb wat ik u heb gezegd. God zegt aan Jacob dus toe wat hij eerder aan Abraham en Izaäk gedaan heeft. Bijzonder, als je weet wat er gebeurd is, Jacob wordt beschermd tegen Esau, hoor je hier ook in.

En dan keert het vers weer terug naar waar het in vers 11 gebleven was. Hij wordt wakker, en realiseert zich dat de Heer met deze plaats verbonden is. Dan vrees en noemt het ontzagwekkend. Natuurlijke reacties op de Godsontmoeting. Dingen die wij kwijt zijn? Het woord dat je telkens terug hoort, is: plaats: makom, het zelfstandig naamwoord van kum, dat opstaan betekent. *Makom* is de plek waar je kan staan: 28,11 (3x).16.17.19). 'Dit is niet anders dan een huis Gods, dit is de poort des hemels.' Je hoort de verbazing van Jacob erin doorklinken. Soms gebeurt er wat op een plek die je in eerste instantie als niet bijzonder ervaart om dan opeens te ontdekken hoe bijzonder die was. De droom geeft je zicht op de werkelijkheid en zet je opeens op een hele andere manier in de werkelijkheid, waardoor je met vertrouwen – gezien de beloften - verder kan. Terug naar het huis en de poort. Het is die ontdekking dat op het moment dat God tot je spreekt, dat daar Betel is. Elke plek waar dat gebeurt, kan dus Betel worden, kan je Betel gaan noemen. Dat lijkt me belangrijke ontdekking te zijn, waarvan het goed is op dat vast te houden. Jacob gaat zelfs nog verder. Hij zegt niet alleen: huis van God, maar gaat nog een stap verder: hij noemt het een hemelpoort. Een poort als een manier om ergens naar binnen te gaan. Je kunt zomaar opeens met God contact krijgen. Een poort die open staat, waardoor je in de hemel kunt kijken. En wat gebeurt er daarna. Die droom heeft direct gevolgen, want die steen die hij onder zijn hoofd had, die richt hij nu op en maakt er een altaar van. Dat is wat je telkens ziet, dat als je eenmaal met God in contact bent geweest, dan gaan er dingen veranderen, dan gaan mensen wat doen. Bij Jacob komt het tot een markering van dat moment: oprichten van de steen, olie eroverheen, als manier van wijding en naamgeving: Bethel, waar het eerder Luz was. Dan ga je de dingen anders benoemen, dan kijk je anders tegen de werkelijkheid aan. En daar blijft het niet bij, want hij doet ook een belofte. Hij bevestigt wat God hem gezegd heeft, hij pikt er wat uit: met mij/behoeden, en voegt er wat aan toe. Hij geeft er zijn eigen interpretatie aan, dat mag ook blijkaar: dan zal de Heer mij tot een God zijn. Ziet u wat er gebeurt, Jacob komt zelf tot de ontdekking dat hij dan voor hem god is, zoals hij dat eerder was geweest van Abraham en Izaäk. Jacob laat horen dat hij de beloften van JHWH als een omschrijving van god opvat. Wanneer is iemand god? Als dat gebeurt. Het verhaal eindigt dan met de belofte dat Jacob van alles dat God hem geeft, keurig, zoals de wet vraagt de tienden zal geven.

Genesis 35

Ik zei al eerder dat het verhaal van Jacob bij de Jabbok als de tegenpool van dit verhaal geldt, omdat daar de zon weer opgaat, na het gevecht met die onbekende gestalte. Maar er is nog een ander verhaal, dat dit verhaal afrondt. Minder bekend, maar niet minder belangrijk. Hier komt Jacob bij toeval op deze plaats. Maar daar krijgt hij van God de opdracht om naar Bethel toe te gaan. Het speelt zich aan het slot van de Jacobcyclus af: Genesis 35. Jacob moet naar Bethel om daar een altaar op te richten voor de God die hem verschenen is, toen hij voor zijn broeder Esau vluchtte. Waarom hij dat moet doen, vertelt de schrijver niet. De reactie van Jacob, is dat hij tegen zijn familie zegt dat ze alle vreemde goden moeten wegdoen. Zo kan dat gebeuren, je krijgt een opdracht, en je begrijpt dat daar consequenties aan vastzitten. En vervolgens zegt Jacob toe dat hij zal doen wat God van hem vraagt: ik zal daar een altaar oprichten. En moet u dan horen wat hij erbij zegt, want dan geeft hij min of meer de reden aan; het is een soort altaar van dank. Ik zal een altaar oprichten voor die God die mij geantwoord heeft ten dage van mijn benauwdheid. Dat doen bijbelvertellers wel vaker. Ze vertellen dingen later, en maken dan de eerdere beweging af. De vragen die je in eerste instantie had, worden verderop opgelost. Je moet dus altijd

doorlezen, als je dingen niet begrijpt. Lijkt me een belangrijke les te zijn voor als je Bijbel leest. Je moet het hele verhaal kennen. Een mens wil zelf ook in zijn hele verhaal gekend zijn. We krijgen nu een terugblik wat de eigenlijke reden was van de droom. Jacob was benauwd. En de droom was op die benauwdheid van Jacob een reactie: een antwoord op de vragen die hij toen had: zal ik nog terugkomen, zal ik nog toekomst hebben? En dat is wat hij toegezegd krijgt, en nu ook blijkt dat God die toezeggingen bezig is waar te maken. God is met hem mee gegaan onderweg. Iets dat je altijd achteraf kan zeggen. Denk aan het verhaal van de twee voetstappen in het zand. Jacob erkent wat er is gebeurd. En vervolgens voert hij uit wat hij gezegd heeft: de vreemde goden worden weggedaan, begraven. Hij komt in Luz aan en bouwt daar een altaar dat hij God van Bethel noemt, omdat God zich daar aan hem geopenbaard heeft. En dan vindt kort daarna een nieuwe verschijning plaats bij zijn komst in Bethel. Deze staat dus parallel aan de andere. Wat is Bethel allereerst? De plaats waar God zich liet zien. En hoe laat God zich zien? Door tot iemand te spreken. Bethel is de plek van de Godsopenbaring van de verschijning, juist in tijden van nood. Cruciale momenten, we zagen dat. Genesis 28 en 35 scharniermomenten in zijn leven. Het draait om Bethel, bij Jacob, mag je wel zeggen, zoals het ook bij veel mensen om Bethel heeft gedraaid. Deze kerk die een belangrijke rol heeft gespeeld in het leven van veel mensen. Niet voor iedereen misschien zo'n scharnier. Maar als dat wel zo was, dan was dat wel heel bijzonder, zoals ook bij Jacob.

Weer een verschijning, opnieuw een hele bijzondere, want Jacob krijgt nu een nieuwe identiteit, krijgt een andere rol te spelen. Dat is een herhaling van bij de Jabbok, want daar kreeg Jacob een nieuwe naam. Dat moet soms vaker tegen je gezegd worden, wil het echt bij je landen. Je moet vaak een bevestiging krijgen. Is het echt zo? Ja, het is echt zo. Heb je het goed gehoord? Ja, je hebt het goed gehoord. Maar onder die nieuwe situatie, die nieuwe identiteit, gelden de oude beloften. Daarin verandert niets. En dat krijgt Jacob nu te horen. Dat is ook de essentie van deze verschijning van God aan Jacob. God laat hem horen dat die blijven staan, God is getrouw, zijn beloften blijven staan, om nu even op het gezang te variëren. Hij krijgt een oproep om vruchtbaar te zijn en talrijk te worden, en een belofte van de gave van het land. Gebeurt talloze malen in de Schrift: opgave en gave. Wij zeggen dikwijls: gave voorop, en dan opgave, maar bijbels gesproken is het andersom: opgave en gave. Die helemaal bij elkaar horen. Geef je gehoor aan de opgave, dan volgt de gave.

Hoe eindigt het verhaal? Met de hemelvaart van God. Hoort u maar: Toen voer God op van hem ter plaatse (daar horen we dat belangrijke woord uit Genesis 28 weer), ter plaats waar Hij met hem gesproken had. Verschijning bestaat uit gesprek van God tot mens. En Jacob die er eerder een steen had opgericht, daarna een altaar, richt nu weer een steen op, waar hij olie overheen giet en een offer brengt. Om te eindigen met: En Jacob noemde de plaats waar God met hem gesproken had: Bethel. Raar, want dat is toch al gebeurd? Ja, inderdaad, maar blijkbaar spreekt Bethel nooit vanzelf. Je kunt je naam ook verliezen. Het is iets dat telkens moet gebeuren, zodat er telkens gezegd kan worden: wij noemen die plek Bethel. Het is goed om ons dat te realiseren en om dat blijvend ons te realiseren. Elke plek kan Bethel worden. En laten we ons ook in deze realiseren waar die naam voor staat. Dat de naam Bethel 'huis van God' betekent. En dus dat als wij straks naar een andere kerk gaan, dat we dan nog steeds naar Bethel gaan. Wordt de Bethelkerk gesloten? Ja, maar niet in de hogere zin van het woord: het huis van God gaat niet dicht. Die wordt alleen op een andere plaats zichtbaar. Een plaats. Een *makom*: een plek waar je kan staan, een plek waarvan het verhaal vertelt dat God jou daar zoekt te ontmoeten, waar Hij aan jou wil verschijnen, en waarvan Hij hoopt dat jij daar net zoals Jacob op zult reageren en je consequenties uit zult trekken.

Deze lezing over de plaats Bethel – in de Bijbel – hield ik op de allerlaatste senioren­dag van de Bethelkerk, 17 april 2013.